

A custodia-felelősség tartalmi elemei a klasszikus római jogban

A custodia-felelősség fogalma már a republikánus korban kezdett kialakulni, mégpedig a haszonkölcsönbe adott tárgyakkal kapcsolatban (D. 13.6.5.6. és 13.6.5.9.), valamint az adásvételnél az eladott, de még át nem adott tárgyak esetében (D. 18.6.15.). A megjelölt forrásokból mindenesetre azt a következtetést megkockáztathatjuk, hogy a veteres előtt ismert volt a custodia-felelősség. Alfenus megfelelő módon disztinvál az eladó custodia-felelőssége és a vevő veszélyviselése között. A továbbiakban a klasszikus kor forrásszövegeit kell vizsgálat alá vennünk abból a célból, hogy a custodia-felelősség tartalmi elemeit megismerhessük. Azonban mielőtt erre rátérünk, meg kell ismerkednünk a custodia-felelősségre vonatkozó legfontosabb irodalmi nézetekkel.

Talán egyetlen kérdésben sem alakult ki olyan heves vita, mint a custodia-felelősségnél. Ennek oka az ellentmondó forrásszövegekben keresendő. A kompilátorok bőven adtak lehetőséget az ellentétes álláspontok indoklására. Az alapvető ellentéteken belül az egyes szerzőknél sokféle árnyalatbeli különbség is mutatkozott, ezért célszerűnek látszik röviden a legfontosabb elméletek szerint tisztázni az ellentéteket.

Ezt az irodalmi vitát lényegében *Hasse* fellépésétől szokásos számítani, aki szerint a custodia-felelősség nem más, mint a dolog őrzésére irányuló diligentia, vagyis a „diligentia in custodiendo”. Így egyenlőségi jelet tesz a diligentia és a custodia közé. E custodia-felelősség mértéke a diligens paterfamilias diligentíája. Lényeg az, hogy aki őriz, gondosan köteles őrizni, s aki a diligentíát elmulasztja, az felelősséggel tartozik.¹

Hasse vétkességre alapított custodia-felelősségével szemben a múlt század végén *Baron* lép fel, aki teljesen más alapokra helyezi a custodia-tant. Álláspontja szerint aki „aliena res”-t tart a kezében, vétkességétől függetlenül felelősséggel tartozik, s csak vis maior esetében szabadul a felelősség alól. Igaz ugyan, hogy a diligentissimus paterfamilias felelősségét nem tudta hova tenni, s ezt áthidaló megoldásként kezelte. De nagy érdeme, hogy a custodia-felelősségben objektív felelősséget lát.²

Windscheid annyiban viszi tovább *Baron* tanítását, hogy a diligentia in custodiendoval szembeállítja a technikus értelemben vett custodiát, s ezzel elismeri, hogy a culpától függetlenül van egy másik értelme a custodiának, amelyet azonban sokkal szűkebb körre szorít, mint a *Baron*-féle custodia-esetek.³

Pernice történeti fejlődésében mutatja be a custodia-felelősséget. Korszakokra bontva vizsgálja a kérdést. Álláspontja szerint a custodia már a köztársasági jogban megjelenik, és itt teljesen elkülönül a diligentíától és a culpától. Így a custodia a vis maiorig terjedt, s a dolog lopásáért és megrongálásáért való felelősséget jelentette. A forrásokban mutatkozó

¹ *J. CH. Hasse*: Die Culpa des römischen Rechts (Bonn, 1838.) 280—289. p.

² *J. Baron*: Diligentia Exactissima, diligentissimus paterfamilias oder die Haftung für Custodia. AcP. 52 (1869) 44—90. p.

³ *B. Windscheid*: Lehrbuch des Pandektendrechts? 1881. 264. p. 9. jz.

ellentéteket úgy kívánja feloldani, hogy azt állítja, miszerint Hadrianus korától kezdve a custodia átalakul diligentia in custodiendóvá, kivéve a hajós, és horrearius esetét, ahol végig megtartja eredeti tartalmát.⁴ Így a forrásokban mutatkozó ellentét is feloldást nyert. Pernice álláspontját a későbbi irodalom sok tekintetben helyesnek tartotta, e változás azonban Hadrianus császár korában semmiképpen sem fogadható el. A fejlődés iránya azonban mindenképpen helyes.

A custodiat, mint objektív felelősség irányvonalát *Seckel* határozta meg legpontosabban, amely a későbbiekben döntő befolyást gyakorolt a további kutatókra. *Seckel* nézetei a következők szerint összegezhetők. Álláspontja szerint a custodia-felelősség nem más, mint idegen dolog kézbentartása esetén a casus minorért való felelősség, tehát az adós csak vis maior fennforgása esetén tudja magát kimenteni, a lopás vagy dologrongálás következtében a klasszikus jog szerint. Ebből következik az is, hogy aki custodiáért felel, azt lopás esetén megilleti az actio furti.

A klasszikus custodia-tant a kompilátorok alakították át diligentia in custodiendóvá, amikor is az átvett dolog megóvásánál a bonus pater familias gondosságával kell eljárni. *Seckel* interpoláltnak mond minden olyan forrást, amely az itt ismertetett klasszikuskori nézettel ellentétes. Lényege még az is, hogy a custodia-felelősség nem felvállalás alapján áll fenn, hanem maga a jog írja elő ezt a fokozott felelősséget.⁵

A későbbiek során *Kübler* az utilitas gondolatának felhasználásával kívánja alátámasztani a *Seckel*-féle koncepciót. Ha az adós az ügyletből egyedül húz hasznot, az custodiáért is felel. Talál azonban néhány kivételt is (eladó, vállalkozó), amikor mindkét fél haszonnal jár, mégis érvényesül a custodia-felelősség.⁶

Ugyancsak megerősíti *Seckel* teóriáját *Schulz* is, aki jogösszehasonlító módszer segítségével jut el hasonló eredményekre, mint *Seckel*, vagyis a custodia a klasszikus jogban objektív, s csak kompilátorok alakítják át a vétkességi elveknek megfelelően szubjektívvá.⁷

Még *Seckel* cikke előtt jelent meg *Lusignani* munkája, aki teljesen más alapokra helyezi a kérdést. Nézete szerint a klasszikus jogban érvényesült a szubjektív értelmű diligentia in custodiendo, amit a kompilátorok objektív, a vis maiorig terjedő felelősséggé formálnak át,⁸ vagyis a kérdést teljesen megfordítja. Az eddig ismertetett kétféle állásponthoz képest teljesen új támpontot ad.

Lényegében csatlakozik *Lusignani* nézetéhez *De Medio*, aki megállapításait erős interpoláció-kritika segítségével éri el. Nézete szerint a klasszikus jogban a diligentiáért állt fenn a felelősség, s a kompilátorok a casus fogalom széttagolásával fokozták fel a felelősséget az ún. alsó balesetre is (casus minor).⁹ *Lusignani* és *De Medio* álláspontjának az a lényege, hogy az objektív értelmű custodia-tant a kompilátorok találták ki, beledolgozva azt a klasszikus szövegekbe, abból a célból, hogy ezzel az adós felelősségének szintjét felemeljék.¹⁰

*Mitteis*¹¹ az olaszok által felállított custodia-teóriához csatlakozott, amely *Mitteis* nagy tekintélyénél fogva a későbbi kutatásokra is jelentékeny hatást gyakorolt.

Az elmondottakból leszűrhető, hogy a század elejére a többféle irányzat lényegében mégiscsak két alapkoncepció köré csoportosítható a klasszikus jogot illetően. Az egyik szerint a custodia-felelősség nem más, mint az őrzésnél jelentkező vétkes felelősség. Felelősség az ún. culpa in custodiendoért, más szóval az ún. diligentia in custodiendo elhanyagolása.

⁴ A. Pernice: Marcus Antistius Labeo II. (Halle, 1873) 246 és k. p.; 354 és k. p.

⁵ E. Seckel: lásd Heumann—Seckel: Handlexikon (1907) 116 és k. p.

⁶ B. Kübler: Das Utilitätsprinzip. Fgabe Gierke (1910) 235—275. p.

⁷ D. Schulz: Krit. Viert. 50 (1912) 22—90. p.

⁸ L. Lusignani: La responsabilità per custodia secondo il diritto romano I. (Modena, 1900)

⁹ De Medio: Caso fortuito e forza maggiore in diritto romano. BIDR (1908) 157. és k. p.

¹⁰ Marton G.: Felelősség custodiáért. MJSZK. Budapest, (1924) 16. lap.

¹¹ L. Mitteis: Grundzüge und Chrestomathie der Papyrskunde 2.1. (1912) 259. p. 3. jz.

Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az őrző személyt felelősség terheli, ha az őrzéssel kapcsolatban az ő mulasztása következtében állott be a kár (*Hasse, Lusignani, Del Medio, Mitteis*).

A másik álláspont szerint a custodia-felelősség olyan objektív felelősség, melynek értelmében a kötelezett a dolgot a hitelező részére sértetlenül köteles visszajuttatni. Ha ezt nem teszi, akkor nemcsak vétkessége folytán felel, hanem még az ún. casus minor (kisebb baleset) következtében előállott, tehát véletlenül bekövetkezett károkért is, amennyiben a kötelemből neki is haszna van. E felelősség alól magát csak a vis maior fennforgásának bizonyításával mentheti ki (*Baron, Pernice, Seckel, Kübler, Schulz*). Ennek a felelősségnek két együttesen fennforgó előfeltétele van: a) az adós a szerződésből kifolyólag érdekelt legyen s b) a szerződés alapján a hitelező dolgai az ő őrizete alatt álljanak. A későbbiek során lényegében az utóbbi tanhoz csatlakozott *Arangio-Ruiz, Kunkel, Wieacker, Luzzatto, Kaser, Marton, Személyi, Visky, Roscon, Metro, Ankum*. Természetesen az egyes szerzők között az azonos irányzaton belül is nagyon sok kérdésben alakult ki eltérő vélemény. Ezekre itt most nem térünk ki, majd az egyes forrásszövegek vizsgálatánál utalunk rá. Itt csak a legfontosabb változásokat ismertetjük. A szubjektív custodia-fogalom hívei (*Krückmann, Rosenthal, Pfüger*). Úgy tűnik, hogy az objektív custodia-fogalom vált a communis opiniová. A két szélső álláspont között persze bizonyos közvetítő álláspontok különböző árnyalatai sem hiányoznak. (*Mac Cormack, Cannata, Van den Bergh*)

Arangio-Ruiz és *Luzzatto* okfejtése alapján az az álláspont vált uralkodóvá, mely szerint a custodia a klasszikus jogban a szerződéses felelősségnek egy formája, amit a források a „custodiam praestare” szóhasználatlal fejeznek ki. Ennek a felelősségi formának objektív természete van, tehát a passzív alanyt terhelő obligatorius viszonyról van itt szó.¹²

Cannata szerint viszont a „custodiam praestare” nem fejezi ki a felelősség ismervét, hanem egy szerződéses kötelmet. Ez a rómaiak számára egy olyan aktivitást jelentett, hogy a „custodiam praestare” az a kötelesség volt, hogy gondoskodjanak arról az eredményről, amelyet a custodia által el lehet érni. Az eredmény elmaradása, illetve meghiusulása önmagában véve kötelességzegésként beszámítható volt.¹³ *Cannata* okfejtésének a lényege az, hogy a custodia-kötelezettet aktivitásra serkentsék.

Véleményünk szerint a „dolum praestare, a culpam praestare, a custodiam praestare” mindig is felelősséget jelentett: a dolusért, a culpáért, a custodiaért való felelősséget. Úgy is lehet mondani, hogy a rómaiaknak éppen a praestare volt a speciális kifejezésük valamilyen felelősségre való utalásra: a praestareval fejezték ki a felelősségi viszonyt a fennállását. Így *Cannata* okfejtése, amely lényegében szembenáll a communis opinioval, aligha támasztható alá. Hasonló véleményen van *Metro* is, aki vizsgálata során vitatja *Cannata* nézetét és az irodalomban elfogadott általános álláspontot tartja helyesnek a custodia-felelősség mibenlétére nézve.¹⁴

Marton több munkájában is kifejtette a klasszikus kori custodia-felelősség objektív jellegét. Az objektív custodia-felelősséget, mint fontos láncszemét kezeli a klasszikus kor objektív felelősségi rendszerének. A custodia-ra vonatkozó megállapítása ma is időtállóak, s tömör klasszicitással fejezik ki a custodia-felelősségre vonatkozó legfontosabb ismérveket. Álláspontja szerint e felelősségi forma elsősorban azért jött létre, mert nem lehetett bizonyítani az adós vétkességét, mivel a dolog nála volt.¹⁵

¹² V. *Arangio-Ruiz*: Responsabilità contrattuale in diritto romano² (Napoli 1933.) 62. és k. p. *I. G. Luzzatto*: Caso fortuito e forza maggiore. (Milano 1938.) 125. és k., továbbá BIDR 63 (1960) 47. és k. p.

¹³ C. A. *Cannata*: Ricerche sulla responsabilità contrattuale nel diritto romano I. (Milano, 1966.) 23. és k. p.

¹⁴ A. *Metro*: Custodiam praestare. LABEO 13 (1967) 60. és k. p.

¹⁵ *Marton*: több művében megtalálható e gondolat, így a Custodia, Bonus pater familias, RIDA 3 (1949) 177. és k., AcP 162 1/2 füzet 6. és k. p.

Mac Cormack-nak az a véleménye, hogy a „custodiam praestare” kifejezés nem független a vétkességtől, s az adós kötelezettségét foglalja magában¹⁶; a szigorúbb felelősséget külön ki kellett kötni.

A „custodiam praestare”-ra nézve *Kaser* csatlakozik *Cannata* álláspontjához. Szerinte ez tevékenységre irányul, többnyire egy lopás megakadályozására. A custodia-kötelezettségből levezetett felelősségi mérce a vétkességet nem tekinti előfeltételnek. A custodia elsődlegesen őrzést jelent,¹⁷ továbbá egy felelősségi mércét; ez ugyanazon dolognak két aspektusa.¹⁸ *Van den Bergh* a custodiában nem egy felelősségi mércét, hanem felügyeletet lát.¹⁹

Cannata teóriája alapján az irodalomban kibontakozott egy olyan irányzat, amely a custodiában elsődlegesen egy őrzésre irányuló tevékenységet lát. Többen ezt a tevékenységet gondossági oldalról kívánják megközelíteni, ez pedig ismételten a custodia-felelősség szubjektív irányú megközelítését jelentené. Úgy tűnik, az objektív custodia-fogalom ismételten vitássá válik, illetve a kétféle irányzat közötti határok kezdenek összemosódni. (Nem is annyira objektív az, ami objektívnek látszik, és megfordítva).

Ezek előrebocsátása után vessünk néhány pillantást a klasszikus korszak forrásanyagára.

Az első kérdés: mikortól beszélhetünk custodia-felelősségről. *Cannata*²⁰ hosszas vizsgálódás után eljut arra az álláspontra, hogy a custodia-fogalom Hadrianus császár idejében alakult ki, illetve a késői klasszikusok hozták létre a fogalom karakterisztikumait. Tagadja a fogadás custodia-felelősségét: szerinte a receptum alapján való felelősség nem azonos a custodiáért való felelősséggel.

Tételezzük azt fel, hogy a veteresnél jelentkező custodia még valójában nem azonos a későbbiek folyamán használatos custodiával, habár nehezen feltételezhető, hogy *Ulpianus* más értelemben használta volna a „custodia” szót, amikor a veteresre hivatkozik a *commodatum*-nál (D. 13.6.5.9.). *Alfenus* is pontosan disztingvál (D. 18.6.15.) a vételnél jelentkező lopás, illetve a vis maior okozta veszély között. Rá lehet mondani, hogy itt szűk körben jelentkező, kezdetleges, bizonytalan formáról van szó. De létezett, a csírái már megjelentek: az őrzési felelősség gondolata megképződött, de hogy nem széles körben, az is biztos. Ezzel a két esettel (haszonkölcsön, adásvétel) nem lehet nem számolni. Hogy pontosan mi volt a tartalma, azt csak sejteni lehet *Alfenus* döntése alapján. Az is igaz, hogy ezt már *Paulus* mondja *Alfenus*-ra hivatkozva. Így nem lehet tudni, mi volt a pontos szöveg *Alfenus*-nál. Egy azonban biztos: a lopás veszélyéről lehetett szó. Ez viszont azt jelenti, hogy *Alfenus*-nál már felmerült a lopás okozta károk viselése, s ez a forma eltérő volt a felelősség egyéb eseteitől.

Nem sokkal *Alfenus* után működő *Labeon*nál félreérthetetlenül a custodia-felelősségre való utalással találkozunk. A praetori edictum szerint a hajós, fogadás, istállótulajdonos az átvett dolgokért felelősséggel tartozott (*Ulp.* D. 4.9.1.pr. és D. 4.9.3.pr.), még az esetben is, ha a kárt vis maior okozta, vagyis semmivel sem tudta kimenteni magát, ha az átvett poggyászt nem adta vissza. Feltehetőleg ez még a régi eredményfelelősség maradványa.²¹ Hogy mikor keletkezett ez az edictum, pontosan megállapítani nem lehet: talán az i. e. III. század végén, vagy a II. században. Az azonban biztos, hogy a forgalmi élet nem soká tűrte ezt a szigorú felelősséget. A dolus, culpa és a vis maior fogalmának kialakulásával a köztársasági

¹⁶ *G. Mac Cormack*: *Periculum* SZ 96 (1979) 157. és k., továbbá SZ 89 (1972) 143. és k. p.

¹⁷ *M. Kaser*: *Die actio furti des Verkäufers*. SZ 96 (1979) 99. és k. p.

¹⁸ *Kaser*: *Das römische Privatrecht* I². (München, 1971.) 7. p. 27. jz., továbbá SZ 99 (1982) 251. p. 11. jz.

¹⁹ *Van den Bergh*: *Custodia and furtum pignoris*. St. Sanfilippo I. (Milano, 1982.) 601. és k. p. Ellentétes a nézete *H. Ankum*-nak (RIDA³ 26 (1979) 134.).

²⁰ *Cannata*: *Resp.* I. 90. és k., 107. és k., 113. és k. p.

²¹ *Arangio-Ruiz*: *Resp.* 105. *O. Lenel*: *Das Edictum Perpetuum*² (Leipzig 1927.) 5. és k. *Marton*: *Les fondaments de la responsabilité civile*. (Paris, 1938.) 84. és k. p. — *Luzzatto*: *Caso* 163. p. — *Kaser*: *RPR* I² 585. p.

kor végére átforgalmazódott a felelősségi rendszer egész struktúrája. Így lehetőség nyílt az őrzés területén is enyhíteni a kor igényeivel már nem egyező szigorú felelősséget. A köztársasági kor végére az élet minden területén megszűnőfélben volt az objektív felelősség, még a *stricti iuris* kötelemnél is, s mivel a formátlan kötelemnél a veteres kezdte kimunkálni az őrzésért való felelősséget, a klasszikus kor elején társadalmi igény lépett fel a fogadói felelősség enyhítésére is. Ezt az enyhítést találjuk meg Labeonál:

„...at hoc edicto omnimodo qui receptit tenetur, etiamsi sine culpa eius res perit vel damnum datum est, nisi si quid damno fatali contingit. inde Labeo scribit, si quid naufragio aut per vim piratarum perierit, non esse iniquum exceptionem ei dari, idem erit dicendum et si in stabulo aut in caupona vis maior contigerit” (Ulp. D. 4.9.3.1.).

Ulpianus az edictum-szöveget vizsgálva, megállapítja, hogy receptum esetén a hajós mindenért felelt, még akkor is, ha a dolog az ő culpája nélkül vészett el vagy ment tönkre, kivéve ha hajótörés történt. Ennek igazolásául idézi Labeot, aki azt mondja, hogy hajótörés és kalóztámadás esetén méltányosságból kifogást lehet adni. Ugyanez a helyzet a fogadónál, istállótulajdonosnál, ha vis maior miatt pusztul el a dolog.²²

Ulpianus minden bizonnyal szó szerint idézi Labeo szövegét. Ebből megtudjuk, hogy a receptumnál érvényesülő eredményfelelősségnél enyhítést vezettek be: ha a kárt vis maior okozta, az átvető mentesült. Valószínűleg Labeo alkalmazta először az exceptiót, ezért hivatkozik rá Ulpianus.²³ Ezzel az exceptióval Labeo feltehetőleg új felelősségi formát, a custodia-felelősséget teremtette meg.²⁴

Ebből a textusból nemcsak a custodia-felelősség létrejöttének idejét, hanem ismérveit is megteudhatjuk. Igaz, hogy azt nem Labeo mondja el, hanem Ulpianus.

A hajós mindenért felel, kivéve a vis maiort, még abban az esetben is — folytatja Ulpianus —, ha a dolog *culpája nélkül* vészett el, vagy rongálódott meg. Vagyis ennél a felelősségi formánál nincsenek tekintettel a culpára. Ez a felelősség objektív, csak a vis maior mentesít. Ulpianus itt nem hangsúlyozza az őrzést: nem beszélhetünk az őrzésről, mint szolgáltatásról.²⁵ Az biztos, hogy árut (poggyászt) vettek át: az átvető vétkességétől függetlenül felelősséggel tartozik. Nem vizsgálják, hogy vétkes, vagy nem vétkes. Átvette, vissza kell tehát, hogy adja, kivéve, ha vis maior okozta a kárt.

Az ügylet jellegéből kifolyólag csak őrzési felelősségről beszélhetünk. Nem vitás, hogy ez az őrzési felelősség a régi eredményfelelősség maradványa: abból csökkent e szintre. A séma világos: a praetori jog szerint, ha a hajós az árut átvette, azzal el kellett számolnia, ha nem tudott elszámolni, felelősségre vonták.²⁶ Ez a kiindulási eset. A jogban végbement strukturális változás következtében ezen a szigorú felelősségen enyhíteni kellett. Ez az enyhítés Labeo nevéhez fűződik. Továbbra sem vizsgálják azonban azt, hogy az átvető személy felelősség megmaradt méltányosan lecsökkentett formában, az irodalom szóhasználata szerint²⁷: kisebb balesetre való korlátozással.

²² Kiss B.: A veszély kérdése adásvételnél a római jogban II. (Kecskemét, 1943.) 25. p. — Brósz-Pólay E.: Római jog³ (Budapest 1984.) 448. p. — Kaser: RPR I² 585—586. p. — De Robertis posztklasszikusnak tartja (Ann. Bari 12.125.)

²³ Arangio-Ruiz: Resp² 82. — Kiss B.: A veszély kérdése adásvételnél a római jogban I. (Kecskemét 1940.) 42. p.

²⁴ Luzzatto: Caso 157. és k. p. és BIDR 63 (1960) 55. és k. p. — Kaser: RPR I² 585—586.

²⁵ Cannata szerint (Resp. 107. és k.) a receptumért való felelősség nem azonos a custodiaért való felelősséggel. Csak a posztklasszikus korban közelítenek egymáshoz. (110.) L. továbbá Haymann: SZ 48 (1928) 319. és 157. p., továbbá Luzzatto: BIDR 63 (1960) 54. és k. p.

²⁶ Marton: Fondaments. 7. és RIDA 3 (1949) 188. és k. p. — Kaser: RPR I² 585. p.

²⁷ C. Rascon: Pignus y custodia en el derecho romano classico. (Oviedo, 1976.) 102. p. J. Baron: Die Haftung bis zur höheren Gewalt. AcP 78. 203—310. p. Lásd még Seckel, Kübler, Schulz idézett művei.

Hogy mi lehetett az oka az ilyen felelősségi forma kialakításának, ezen lehet vitatkozni. Mindenesetre célszerűségi és praktikus szempontok vezethették a jogászokat. A klasszikus jog casus-rendszeréből következik, hogy egy adott esetben eljáró személyt mindig a konkrét körülmények ismeretében marasztalták el abban a tekintetben, hogy vétkes volt-e vagy sem. Az őrzési felelősséggel kapcsolatban igaza van *Martonnak*²⁸, mikor bizonyítási nehézségekre hivatkozik. A legtöbb esetben csak nagy nehézségek árán lehetett volna kideríteni, hogy vétkes volt-e az őrző vagy sem, ha éppen ez sikerült volna. Ezt a bizonyítási nehézséget küszöbölték ki azzal, hogy nem vizsgálták az őrző személy eljárásmodját. Ezzel a forgalom biztonságát is növelték, mert aki a dolgát kiadta a kezéből, így sokkal nagyobb biztonságban érezte magát, mintha bele kellett volna bonyolódnia egy nehezen bizonyítható vétkességbe.

E forma fenntartásával a jogászok azt is kifejezésre juttatták, hogy az ügylet jellegéből adódóan az őrző személyt fokozottabb felelősség terheli. Ebből azután az is következett, hogy e szisztéma az átvevőket fokozottabb őrzésre indította. Jobban oda kellett figyelni, nehogy kár keletkezzék. Csakhogy ezt a vigyázatot, törődést, gondoskodást az ismert bizonyítási nehézségek folytán nem vették figyelembe. Éppen a custodia-felelősséggel szorították rá az átvevő felet a nagyobb gondosság kifejtésére, csak a kár bekövetkeztekor ezt a körülményt praktikus okok folytán nem értékelték.

Ha a dolog idegen kézbe került, a fokozottabb biztonság megvolt. Így szolgálta ez a felelősségi forma a forgalmi élet érdekeit fokozottabb mértékben. A custodia felelősség létrejöttékor is benne volt az őrzővel szembeni nagyobb elvárás, mint más ügyletek esetében, azonban ezt a nagyobb elvárást az objektív felelősség érvényesítésével tudták legjobban biztosítani.

Még egy megállapítást tehetünk Ulpianus alapján. A „res perit vel damnum datum est” azt jelenti, hogy a dolog elveszett, vagy megsemmisült. Vagyis Ulpianus pontosan azt a két esetet hozta fel, ami az irodalom álláspontja szerint a custodia-felelősséget kiváltó ok volt.²⁹ A custodia-felelősséget lopás és dologrongálás esetén lehetett érvényesíteni, ha a dolog a másik félnél volt. E szerint nem tudjuk osztani *Cannata* álláspontját, aki Labeo nézetét a receptummal kapcsolatban nem a custodia-felelősséghez tartozónak tartja.³⁰

Ulpianus textusa a custodia-felelősség pontos leírása, amely utal annak az eredetére, majd Labeo exceptiójával a kialakulás idejére, s elmondja a custodia tartalmi elemeit, megjelenésének formáit. A legfontosabb szövegek egyike ez a custodia-felelősséggel kapcsolatos tudnivalókra nézve.

Az újabb kutatások vizsgálata alapján a szöveg eredetinek látszik.³¹

Labeonál található egy másik szöveg is, amely ugyancsak custodia-felelősségről szól (D. 19.2.60.2.). A ruhatisztítónak átadott ruhákat ellopták. Ex locato lehet fellépni a tisztító ellen, annak ellenére, hogy a vétkessége szóba sem jön. Sőt Labeo már az actio furtit is megemlíti, ami ugyancsak félreérthetetlenül a custodia-felelősségre utal. Egyébként is az eset olyan, ami pontosan illik a custodia körébe.³² Gaiusnak kedvenc esetei voltak a custodia-felelősségre nézve a fullo (ruhatisztító-) és a sarcionator (ványoló-)nál elhelyezett tárgyak ellopásából adódó kérdések.

²⁸ *Marton*: RIDA 3 (1949) 188. p.

²⁹ Az irodalom álláspontja szerint a custodia felelősség akkor következett be, ha az átadott tárgyat ellopták vagy megrongálták. *Seckel*: Handlexikon⁹ (1907). 116. és k. p. — *Marton*: Custodai 4. — *Kaser*: RPR I² 507. — *Cannata*: Resp I. 91. és k. p.

³⁰ *Cannata*: Resp I. 107. és k. p.

³¹ *Lenel*: SZ 49 (1929) 1. — *Arangio-Ruiz*: Resp² 81. p. — *Luzzatto*: Caso. 163. és k. p. — *Visky K.*: A vis maior a római jog forrásaiban. (Budapest, 1942.) 85. p. — *J. A. C. Tomas*: RIDA³ (1960.) 498 és k. p.

³² *Kaser*: RPR I² 508. p.

Ez utóbbi eset is azt bizonyítja, hogy Labeo pontosan ismerte a custodia-felelősség fogalmát. Ebből viszont arra lehet következtetni, hogy Alfenus idejében jelentkező custodia-felelősség a klasszikus kor elejére körvonalaiiban kiképződött, legalábbis a lopás tekintetében. A dolog megrongálódásának esete később jött hozzá. Ez a custodia-felelősség objektív jellegű volt, csak a vis maior eseteivel lehetett alóla szabadulni. Ulpianus ismét Labeora hivatkozik egy tárgy lopásával kapcsolatban, aki a haszonkölcsönbevevő felelősségét custodia tekintetében mondja ki (D. 13.6.5.14.). Ismét egy bizonyíték arra nézve, hogy Labeo ismerte a lopás esetén a custodia-felelősséget.

Hogy a custodia-felelősség alapesete a szerződő partnernél elhelyezett tárgyak lopása volt, arra legjobb példák a fullo és sarcinator működése körében találhatók. Gaius több példát is hoz ezzel kapcsolatban (3.205 — D. 19.2.28.8. — D. 19.2.60.2.). Mindhárom forrás a tisztításra, illetve javításra átadott ruhák ellopását tárgyalja. Egyértelműen állapítja meg Gaius a vállalkozó custodia-kötelezettségét.³³ A szövegből az is kitűnik, hogy ezekben az esetekben a tolvaj ellen indítandó actio furti a custodia-kötelezettségét illeti meg. Gaius azt mondja, hogy az actio furti azt illeti meg, akinek érdekében áll, hogy a dolog érintetlen maradjon (Gai. 3.203). Márpedig, akit custodia terhel, annak érdekében áll, hogy a dolgot ne lopják el. Így a custodia-kötelezettséget actio furti illeti meg.

A custodia-felelősséget és az actio furti fennállását erősíti meg Ulpianus két textusban is (D. 47.2.12.pr és 47.2.48.4.). Mindkettő a ruhatisztító tevékenységével kapcsolatos. *Schulz* a szövegeket klasszikusnak tartja.³⁴ Úgy gondoljuk, hogy a „tibi competit furti acito, quia custodia rei ad te pertinet” — mondatrész jól megvilágítja a custodia-kötelezettség és az actio furti közötti viszonyt. De a custodia-felelősség lényegére is rámutat Ulpianus, mivel a szövegből egyértelmű, hogy a vétesség és a custodia-felelősség között nincs kapcsolat.

Érdekes a véleménye *Kasernek* az actio furti és a custodia kapcsolatában. Amíg *Schulz* és *Seckel* a custodia-felelősségből vezetik le az actio furtihoz való jogot³⁵, addig *Kaser* arra az álláspontra helyezkedik, hogy az actio furti a saját érdek alapozza meg a custodiából eredő felelősségi érdektől függetlenül.³⁶ Nem látunk olyan éles különbséget a két felfogás között, mint amit annak *Kaser* tulajdonít. A forrásokból mindkét álláspont kialakítható. Nézetünk szerint a saját érdek custodia felelősség esetén egybeesik az őrző érdekével. Más az indíték, de a cél azonos: a dolgot meg kell őrizni. A tulajdonosnak pontosan olyan érdeke fűződik a lopás elkerüléséhez, mint a custodia-felelősnek. Aki a lopás következtében előállott kárt nem tudja másra áthárítani, annak az az érdeke, hogy a lopást elkerülje. Így természetes, hogy a custodia-kötelezettségnek velejárója az actio furti biztosítása. Ha a dolog kikerül a tulajdonos kezéből és olyan személyhez kerül, akinek érdeke fűződik a szerződéshez, tehát custodia-kötelezett lesz, akkor rendszerint őt illeti az actio furti is. Vagyis a custodia-kötelezettség nem az actio furtin alapul, hanem az actio furti a custodia kötelezettség következménye. Mindkettő azonban az utilitas gondolatára épül.³⁷ Ulpianus mondja, hogy ha az inspectorhoz idegen érdekből teszik le a dolgot, akkor az csak dolusért felel, de ha az ő érdekében, akkor custodia-kötelezett lesz, s így megilleti az actio furti is (D. 13.6.10.1). Vagyis a custodia és az actio furti is azonos oknak a következménye. A custodiát két ok hozta létre. A tárgy az inspectorhoz került, az inspector érdekéből kifolyólag. Ez az alapja az actio furti biztosításának is.

³³ Egyezően *Kaser*: RPR I² 508. p. — *Arangio-Ruiz*: Resp³ 64., 75., 89., 171. p. 267. — *Cannata*: Resp I 41., 66., 79., 122. p.

³⁴ *Schulz*: SZ 32 (1911) 60. p. Vö. még *Haymann*: SZ 40 (1919) 188. p. I. 3. jz.

³⁵ *Schulz*: SZ 32 (1911) — *Seckel*: Handlexikon⁹ (1907) 226. és k. p.

³⁶ *Kaser*: SZ 96 (1979) 104. p. Kifejti továbbá *Kaser* azt is a záloghitelező helyzetének vizsgálatá során (SZ 99, 1982. 251. p.), hogy három csoportba oszthatók azok, akiknek érdeke fűződik a dolog megővéséhez: a tulajdonos, a custodia kötelezett, és egy nem homogén csoport.

³⁷ *Kaser*: SZ 96 (1979) 90. p. és *Rascon* (i. m. 159. p.) a lopási keresetet megosztja a tulajdonos és a záloghitelező között, mert mindkettőjüknek érdekében áll a dolog megővése.

Ilyen és hasonló szövegek nagy számban találhatók a Digestákban. Ulpianus az érdeket hangsúlyozza az actio furtival kapcsolatban (cuius interfuit non subripi, in actionem furti habet. D. 47.2.10.). A levélvivővel kapcsolatban ugyancsak az érdeket hangsúlyozza Ulpianus. Ha custodia-felelősség terheli, érdeke fűződik a levél átadásához, s így őt illeti az actio furti (et si custodia eius ad eum pertineat potest: sed et si interfuit eius epistulam reddere, furti habebit actionem. 47.2.14.17.).

Vannak olyan források, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy azért jogosult valaki az actio furtira, mert ő viseli a veszélyt. Itt a periculum-viselés alatt a „periculum custodiae”-t kell érteni, ahogy ez a forrásokból kitűnik. Így a caupo a befogadás alapján jogosult az actio furtira (Ulp. 47.5.1.4.). Pomponius is hasonló álláspontot fejt ki (D. 10.2.47.1.). Ulpianus általánosságban beszél arról, hogy aki ilyen dolog veszélyével terhelve van, az jogosult az actiora, majd ezután felsorolásba kezd, példálózva említi a commodatum, a locatio és a pignus eseteit (D. 47.2.14.16.)³⁸.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a custodia kötelezett, mivel érdekelt a szerződésből kifolyólag, lopás esetén igényt tarthat az actio furtira.

Ugyancsak a custodia-felelősség körébe tartozik az átadott dolog rongálásából keletkezett kár is. Ez későbbi fejlődés eredménye.³⁹ Ha egy átadott dolgot elloptak, s a kötelezett nem tudta azt kiadni, felelőssége egyértelmű volt. De mi történt akkor, ha a dolog megrongálódott, vagy tönkre ment? A kérdés nem olyan gyakori, mint a lopás esete. A jogász válasza itt sem lehetett más, mint a lopás esetében. Igaz ugyan, hogy a bizonyítás talán könnyebb, mint a lopásnál. De ebben az esetben is kikerült a tárgy a tulajdonos kezéből, annak sorsát nem tudta megfelelően figyelemmel kísérni, s így itt is kézenfekvő volt a szigorúbb custodia-felelősség érvényesítése. Az erre vonatkozó forrásaink szegényesek. Kaser⁴⁰ szerint a dologrongálás mint custodia-felelősség a klasszikus időben vitatott volt.

Ezt jól példázza a Iulianus és Marcellus közötti véleménykülönbség. Ulpianus a Iulianusnál mintegy 30—40 évvel később tevékenykedő Marcellus álláspontját fogadja el. Iulianus kétszer is úgy nyilatkozik, hogy a harmadik személy általi dologrongálásnál nem áll fenn custodia-felelősség (D. 13.6.19. és 19.2.41.), Marcellusnak viszont (D. 19.2.41.) az a véleménye, hogy az őrzők ilyen esetben felelősséggel tartoznak. Ulpianus ezt a véleményt megerősíti.⁴¹ Iulianus véleményével részben azonos kortársának, Neratiusnak az álláspontja.

„Si ea res, quam ex empto praestare debebam, vi mihi adempta fuerit: quamvis eam custodire debuerim, tamen propius est, ut nihil amplius quam actiones persequendae eius praestari a me emptori oporteat, quia custodia adversus vim parum proficit.” (D. 19.1.31.pr.)

Cannata a szöveg alapján Neratiusnál látja azt a pontot, amikor a vis kifejezetten a custodiára vonatkozik már. Ettől az időponttól kezdve a custodia magában foglalja a vis-t is.⁴² Szerinte ettől az időponttól kezdve jöttek arra rá a jogászok, hogy más felelősség áll fenn a custodiáért és más a vis maiorért. Vagyis itt képződött meg a custodia-felelősség fogalma.⁴³

Cannata nézetét nem tudjuk elfogadni elsősorban Labeo szövegei alapján, amikor is a custodia-fogalom kialakult. Abban viszont egyet kell érteni vele, hogy Neratius és Marcellus idejében terjesztették ki a custodia-felelősséget a dologrongálásra is.

³⁸ Ide vonatkozóan lásd *Arangio-Ruiz: Resp.*³ 101. p., — *Cannata Resp.* I. 66., 107. és k. p.

³⁹ *B. Albanese: Ann. Palermo* 21 (1950) 290. és k. p. — *Cannata: Resp.* I. 61. és k. 81. és k. p.

⁴⁰ *Kaser: RPR* I² 507. p.

⁴¹ Az interpolációra nézve *Haymann SZ* 40 (1919) 194—196. p. — *Kunkel, SZ* 45 (1925) 270. p. 2 jz. — *Vázny Ann. Palermo* 12 (1926) 107. p. — *F. Schulz: Einführung in das Studium der Digesten.* (Tübingen, 1916.) 36. és k. p. — *Arangio-Ruiz: Resp.*³ 165. és k. p.

⁴² *Cannata: Resp.* I. 100. és k. p. Lásd még *Arangio-Ruiz: Resp.*³ 157. p.

⁴³ *Cannata: Resp.* I. 101. Vö. még *Luzzatto, BIDR* 63 (1960) 57. és 101. p. — *Th. Mayer-Maly: Locatio conductio.* (Wien, 1956.) 205. p.

A Iulianus, contra Marcellus vita feltehetőleg két jogász véleményeltérése volt, de rámutat arra a bizonytalanságra is, ami a klasszikus kori jogtudományban ebben a kérdésben uralkodott.

Az eddigieknél sokkal jobban megvilágítja a kérdést Gaius.

„Quaecumque de furto dicimus, eadem et de damno debent intellegi: non enim dubitari oportet, quin is, qui salvum fore recipit, non solum a furto, sed etiam a damno recipere videatur.” (D. 4.9.5.1.)

Gaius logikus előadása szerint a károkozásra ugyanaz a szabály vonatkozik, mint a lopás esetére. Nem lehet vitás az, hogy aki a dolgot azzal vette át, hogy azt épségben tartozik visszaadni, nemcsak a lopásért, hanem a rongálásért is felel.⁴⁴

Úgy tűnik, mintha Gaius egy vitát döntene el (non enim dubitare oportet). Feltehetőleg a közvetlenül előtte élő jogászok (Iulianus, Neratius, Marcellus) véleménykülönbsége nem került el az ő figyelmét, akihez más dolgai kerülnek és ehhez érdeke is fűződik (lásd fentebb), az köteles a dolgot épségben kiadni, függetlenül attól, hogy azt ellopták vagy meg rongálódott.

Ebből nyilvánvalónak látszik az a következtetés, hogy a II. század végére a custodia kötelezettség dologrongálás esetében is fennállt. Természetesen ez nem változtatja meg azt a tételt, hogy a custodia-felelősség tipikus esete — az esetek gyakorisága miatt — a lopás, de emellett felelni kell egyéb károkért is, amelyek nem vétkességből adódnak, s így az őrző csak elháríthatatlan erőre hivatkozva tudja magát kimenteni.⁴⁵ Egyébként Ulpianus is a custodia két formájára utal, amikor azt mondja: „res perierit vel damnum datum est” (D. 4.9.3.1.). Ugyancsak Ulpianus mondja (D. 19.2.13.6.), ha a fullonál a ruhákat egerek szétrágták, felel érte. Az egérrágást el lehet kerülni, de az a fullo vétkességétől függetlenül bekövetkezik. Ez nem vis maior, de véletlen esemény, s a rongáláshoz áll közel.⁴⁶

Röviden szólnunk kell a custodia-felelősség mibenlétéről, a „custodiam praestare” jelentéséről. Fentebb már ismertettük *Cannata*⁴⁷ véleményét, amely abban sommázzható, hogy a custodiam praestare egy aktív kötelezettséget jelentett, amelynek a célja a dolog megóvása. Nézetünk szerint a custodiam praestare a custodia-felelősséget jelenti: helytállni a keletkezett károkért a vétkességtől függetlenül. Tehát nem egy szolgáltatás, hanem a felelősség mértéke, amely azt mutatja, hogy az adóst bizonyos körülmények fennforgása esetén az a felelősség terheli.⁴⁸

Gaius ezzel kapcsolatban a következőket mondja:

„Quae de fullone aut sarcinatore dicimus, eadem transferemus et ad eum cui rem commodavimus. nam ut illi mercedem capiendo custodiam praestant, ita hic quoque utendi commodum percipiendo similiter necesse habet custodiam praestare.” (3.206.)

A fullo és sarcinator felelősségét azonosítja a haszonkölcsönbevevővel. Az előzők díjat kapnak a munkájukért, míg az utóbbi számára a használat jár haszonnal. Vagyis mindkét esetben a felelősség alapja az érdekeltség, és az, hogy a dolog náluk van. A fullo és a sarcinator szolgáltatása nem a dolog őrzésében nyilvánul meg, hanem a ruháknak a tisztítása,

⁴⁴ *Arangio-Ruiz*: (Resp^o 163. és k. p.) kételkedik a szöveg értelmében, mivel Gaius az *Institutio*ban nem tesz említést a lopás mellett a károkozásról. A kérdésben részletesen fejti ki a véleményét *Albanese* (Ann. Palermo 21 1950. 301. p.) megállapításai azonban túlzottnak tűnnek. — *Mayer-Maly* (Locatio 206) elfogadja a károkozás esetén a custodia felelősségét. Lásd még *Cannata*: Resp I. 73. p.

⁴⁵ *Schulz*: SZ 32 (1911) 23. és k. p. — *De Robertis* Ann. Bari 10 (1949) 55 és 93. p. — *Kaser*: RPR I³ 506. és k. p. — *Kiss*: Veszély I. 126. és k. p.

⁴⁶ *Arangio-Ruiz*: Resp^o 163. p., *Cannata*: Resp I. 91. p.

⁴⁷ *Cannata*: Resp I. 23. és k. p. Hasonló a nézete *Kasernek* is (SZ 96 (1979) 99. és k. p. és SZ 99 (1982) 251. p. 11. jz.).

⁴⁸ *Kiss*: Veszély I. 35. és k. p.

javitása a szerződésből adódó feladat, ezért kapja a díjat. Felelőssége viszont a custodiára is kiterjed. Felelős azért, hogy a dolgot hiánytalanul visszaadja: A szerződés nem az őrzésre irányul: az őrzés csak velejárója az ügyletnek. Természetes, hogy akinek ki kell adni a dolgot, az köteles gondoskodni az őrzésről is. Azt azonban nem vizsgálják, hogy hogyan őrzött. Csak az a kérdés, hogy kiadta-e a dolgot vagy sem. Ha nem, akkor felelős. Gaius teljesen objektív alakra helyezte a felelősség kérdését.⁴⁹

A témával kapcsolatban hasonlóan érdekes esetet mutat be Gaius.

„Nauta et caupo et stabularius mercedem accipiunt non pro custodia, sed nauta ut traiciat vectores, caupo ut viatores manere in caupona patiat, stabularius ut permittat iumenta apud eum stabulari: et tamen custodiae nomine enteur, nam et fullo et sarcinator non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, et tamen custodiae nomine ex locato tenetur. (D. 4.9.5. pr.)

Mac Cormack kitűnő érvelése⁵⁰ ellenére megállapíthatjuk, hogy Gaius egyenlőségi jelet tesz a nauta stb. és a fullo helyzete, felelőssége közé. Szövegéből azt is megállapíthatjuk, hogy a hajós, a ruhatisztító a díjat nem a custodiáért kapja: a szolgáltatás nem arra irányul, hanem a mesterségükből adódó feladatok ellátásáért (pl. hajóvezetés, ruhatisztítás stb.), mégis custodiafelelősség alapján perelhetők. Az adósok feladata a szerződés szerinti teljesítés. Ehhez járul a dolog visszaadása. A visszaadás elmulasztása esetén a custodia-felelősséget érvényesítik. Nem vizsgálják azt, hogy az adós miként tudta biztosítani a dolog visszaadását. Ez a kötelessége, hogy azt hogyan éri el, az nem jön számításba. Ez nem vitásan objektív kritérium, de az, hogy az adós gondosan járt el, más kérdés: azt nem vizsgálják, az nem tartozik a custodia felelősség körébe.⁵¹

Az itt elmondottaknak egy kissé ellentmond Gaius egy másik szövege.

„Qui mercedem accipit pro custodia alicuius rei, is huius periculum custodiae praestat.” (D. 19.2.40.)

Gaius azt írja, hogy aki pénzt kap más dolgának az őrzéséért, helyt kell állnia az őrzés veszélyéért. Visszavezetve az eddigi eredményekhez, úgy is szövegezzük: aki olyan viszonyba kerül valakivel, hogy egy dolgot átvesz, és az ügyletből kifolyólag pénzre is tarthat igényt, custodia-felelősséggel tartozik. *Rosenthal* és *Mayer-Maly* a szövegből az őrzést mint önálló főszolgáltatást olvassák ki, s teljesen elhanyagolhatónak vélik a D. 4.9.5.pr. szövegben foglaltakat, miszerint az őrzés valamely más szolgáltatáshoz másodlagosan járul.⁵² A szöveg kapcsán *Mac Cormack* kétféle custodiát különböztet meg, és pedig: a) amikor valamely dolog őrzését pénzért elvállalják, b) amikor bizonyos munkavégzés mellett melléktevékenységként a dolgot őrzik is.⁵³

A forrásokban csak a horrearius esetében találkozunk olyan körülményekkel, amikor kifejezetten az őrzés a szerződés tárgya. Lehet, hogy erre gondolt Gaius. De beszélhetett általánosságban is a custodia-kötelezettségről. Az azonban valószínűnek látszik, hogy a „periculum custodiae” objektív felelősséget jelent.

Az, hogy a custodia objektív felelősség volt a klasszikus jogban és csak vis maiorral lehetett az adós kimenteni magát, az elmondottakon kívül még az alábbi szövegek is bizonyítják.

⁴⁹ *Marton* (Custodia 6. és k.) úgy látja, hogy Gaius a custodiában objektív felelősségi mércét alkalmaz. Vö. még *Arangio-Ruiz*: Resp^a 64. és k. p. — *Kiss*: Veszély I. 88. p.

⁵⁰ *G. Mac Cormack*: Custodia and culpa SZ 89 (1972) 192. és k. p. A szerző szerint a fullónál nincs olyan szigorú felelősség, mint a nautánál, hacsak ezt szerződésben el nem vállalta. Álláspontja szerint Gaius úgy értékelte a custodiát, hogy azt szerződésileg külön kikötötték. Vö. még *Pflüger* SZ 65 (1974) 203. és k. p.

⁵¹ *Marton*: Custodia 7. és k. p., *Arangio-Ruiz*: Resp^a 104. és k. p. — *Cannata*: Resp I. 107. p.

⁵² *J. Rosenthal*: Custodia und Aktivlegitimation zur Actio furti. SZ 68 (1951) 23. és k. p. — *Mayer-Maly*: Locatio 203. és k. p. Lásd még *De Robertis*, Ann. Bari. 12 (1952) 37. p. 34. jz.

⁵³ *Mac Cormack* SZ 89 (1972) 203. és k. p. Ennél a szövegnél is eljut a vétkeesség kérdéséhez.

Megjegyzés alapján a letéteményes a custodiat is vállalta, Iulianus erről így ír: „non solum dolum, etiam culpam et custodiam praestat non tamen casus fortuitus” (Ulp. D. 16.3.1.35.). A casus furtivusért azonban nem felel.

Ulpianus a következőket mondja a záloghitelezővel kapcsolatban:

„Venit autem in hac actione et dolus et culpa, ut in commodato: venit et custodia: vis maior non venit.” (D. 13.7.13.1.)

A záloghitelező, éppen úgy, mint a commodatarius még a custodiaért is felel, de a vis maiorért nem. Gaius is hasonlóképpen vélekedik: „Custodiam ... praestare venditorem oportet ... ut fatale damnum vel vis magna sit excusatum” (D. 18.6.2.1.). Az eladó custodia kötelezett, ez azt jelenti, hogy a vis magna-val tudja magát csak kimenteni.⁵⁴

Hogy a custodiát felelősségi mérceként alkalmazták, arra igen jó példa Iulianus véleménye: „non solum dolum, sed etiam culpam et custodiam praestat” (D. 16.3.1.35.). Ha a custodia aktivitást jelent, akkor a dolus és a culpa is azt kell, hogy jelentse. Márpedig e mondatőredék csak azt jelentheti, hogy az adós felel, ha szándékosan, gondatlanul, vagy a dolog vissza nem adása folytán okoz kárt.

A bemutatott forrásokból arra lehet következtetni, hogy a klasszikus jog felfogása szerint custodia-felelősség alatt egy olyan objektív felelősséget értettek, amely akkor következett be, ha valakihez idegen dolog került és ez a személy érdekelt volt az ügyletből kifolyólag: a tárgyat vissza kellett szolgáltatnia, amennyiben ezt nem tette, csak vis maiorra hivatkozással menthette ki magát. Azt, hogy a dolog megőrzésénél fejtett-e ki gondosságot vagy sem, az ügy eldöntésénél nem vizsgálták. A custodia-felelősség tehát lényegében a lopásért és a dologrongálásért való objektív helytállást jelentette.

Igen ám, ha a források ilyen tiszták és egyértelműek lennének! De nagyon sok helyen találkozunk olyan véleménnyel, ahol a custodia mellett vagy a custodia helyett a diligentia kifejezés szerepel a forrásszövegekben. A kérdés az, hogyan lehet ezt az ingadozást értelmezni. Az a vélemény látszik helyesnek, hogy ez csak a következőképpen volt lehetséges. A klasszikus jogban kialakult az itt vázolt rendszer, a posztklasszikus jog az őrzéssel kapcsolatban vétkességi álláspontot alakított ki. A kodifikáció során a két elv szükségképpen összeütközött. Így került arra sor, hogy az eredeti klasszikus szövegeket megváltoztatták, s a custodia helyére más kifejezéseket írtak. Egyes forrásszövegekben azonban megmaradt a custodia-kifejezés. Hogy miért? Ezt ma már csak találgatni lehet. Talán a fejlődés menetét kívánták ezzel visszaadni, avagy a nagyszámú jogesetet nem voltak képesek átdolgozni, illetve egyes esetekben megtartották az eredeti objektív felelősséget, ragaszkodtak a klasszikus szövegekhez, pontatlan leírás következtében stb. Egy azonban biztos, hogy a kétféle álláspont nem keletkezhetett egy időben. Ennek nem volna értelme. A két rendszer két korszak terméke. Ennek egységesítése igen nagy feladatot rótt a szerkesztőkre, aminek mindenben nem is tudtak eleget tenni.⁵⁵ A kutató számára sokszor aggályosnak tűnik, hogy helyes úton jár-e, amikor azt kimondja, hogy a klasszikus jogban az objektív custodia volt az őrzési felelősségnél a mérce, a posztklasszikus jogban viszont e felelősség vétkességen alapult. Az biztos, hogy a kétféle felelősség nem együtt keletkezett, s az is biztos, hogy a posztklasszikus korban az őrzésnél vétkes felelősséget érvényesítettek, s így a klasszikus jogban kellett az objektív értelmű custodia felelősségnek érvényesülni. Erre utal a fejlődés menete (exceptio Labeoniana, Iulianus contra Marcellus-vita) továbbá az, hogy Gaius Iustitutióiban csak erről az objektív értelmű custodiáról van szó. Mindebből arra következtetünk, hogy a posztklasszikus kor

⁵⁴ Marton: Custodia. — Kiss: Veszély I. 31., 48., 66., 88. p. — Arangio-Ruiz: Resp^a 116., 145., 171., 207. p. — Cannata: Resp I. 39., 49., 58., 133. p.

⁵⁵ Az itt ismertetett probléma, illetve a fejlődés iránya, s az interpoláció feltételezése megtalálható mindazon szerzőknél, akik a custodia kérdést behatóan vizsgálták. Megközelítőleg hasonló az álláspontja a kérdésben az alábbi szerzőknek: Baron, Pernice, Schulz, Seckel, Arangio-Ruiz-Kunkel, Marton, Visky, Paris, Kiss, Metro, Kaser, Rascon, Személyi.

hozta be a szubjektív értelmű őrzési felelősséget. Ezeknek a forrásoknak a vizsgálatára itt nem is térünk ki.

Egyetlen kérdést szeretnénk még tisztázni: melyek voltak azok a területek, ahol a custodia-felelősség érvényesült. Az eddigi vizsgálataink azt mutatták, hogy itt azok a személyek jöhetnek számításba, akikhez idegen dolog került, s ezeknek a személyeknek érdekük fűződött (hasznuk legyen) a jogviszonyhoz.

Így a bemutatott forrásadataink szerint custodiakötelezett volt a hajós, fogadós, istálló-tulajdonos, akiket a források azonos elbírálás alá vonnak (felelősség a receptum alapján), a haszonkölcsönbevevő, a kézizáloghitelező, a locatio conductio alanyai (mind a conductor, mind a locator, ha őrző volt: C. 4.65.28.). A legtöbb forráspélda a locatio conductio alanyaira vonatkozik, így különösen a fullo, sarcinator; ezek Gaius kedvenc példái voltak, de ide kell számítani a dologbérlet (D. 47.2.83.1.), a munkást, ha a munkaadó szerszámmal dolgozik (D. 47.2.14.16. — C. 4.65.28. — D. 19.2.40.), valamint a bérlethez illeszkedő horrearius is (D. 19.2.60.6 és 9—19.2.55.pr. — 1.15.3.2. — C. 4.6.65.4.pr. és 2.) és természetesen a vállalkozókat, akik idegen anyagból dolgoztak, s az eladót is, amíg a dolgot át nem adta (D. 18.6.3. — 19.1.31.pr. — 47.2.14.pr.). A saját érdekében eljáró inspector, a haszonélvező; Paulus mondja: „Nam fructuarius custodiam praestare debet” (D. 7.9.2.), a társ, ha a másik társa vagyonát kezeli: „Quod a furibus subreptum sit, propium eius detrimentum est, quia custodiam praestare debuit” (Ulp. D. 17.2.52.3.), valamint a pénzért megőrzésre ajánlkozó depositarius szintén e kategóriába tartozik.

A kötelezettekre nézve a források alapján az irodalomban közel azonos álláspont alakult ki.⁵⁶

IMRE MOLNÁR

DIE INHALTLICHEN ELEMENTE DER CUSTODIA-HAFTUNG IN DEM KLASSISCHEN RÖMISCHEN RECHT

(Zusammenfassung)

Die Abhandlung läßt sich an die grundlegenden römischen Rechtsquellen streng binden lassen. Sie geht bei der Unteruchung des Quellenmaterials davon aus, daß am Ende des republikanischen Zeitalters (aufgrund der Rechtsquellen von Alfenus) beim Kauf und im Falle des Gebrauchsverlehens eine custodia-artige Haftung erscheint. Über deren Inhalt wissen wir aber nicht viel. Die Charakteristiken der custodia-Haftung wurden dem Wesen nach von Labeo erschaffen als er im Falle des Ladescheins oder Konossements des Schiffers oder des Gastwirts die Befreiung von den durch die vis maior herbeigeführten Schäden erteilte. Für das Ende des republikanischen Zeitalters hatte sich die ganze Struktur des Haftungssystems mit ihrer Eindringung in die Rechtsgebiete der Begriffe des dolus, der culpa und der vis maior umgeformt. Ist am Anfang des klassischen Zeitalters ein sozialer Anspruch aufgetreten, um die ganze Struktur der Haftungssystems und die des Gastwirts zu mildern.

Ulpian (D. 4.9.3.1) beschreibt den exakten Gang der Ausgestaltung der custodia-Haftung in Verbindung mit dem receptum des Schiffers. So stellt er dar, wie das praetorische Edikt bei Labeo an die Stelle der strikten Haftung die Aufbewahrungspflicht trat. Das Wesen der Haftung ist, daß die Sache ohne die culpa des Schuldners (sine culpa eius) verloren oder beschädigt wurde.

⁵⁶ A custodiakötelezettek körére nézve lásd *Marton: Custodia* 25. p. — *Kaser: RPR* I^o 508—509. p.

Der Text zeigt die zwei Grundfälle der custodia-Haftung: den Diebstahl und die Beschädigung der Sache. Ulpian ist in der Zeit schon über die litterarische Debatte (Julianus—Marcellus), die auch die Beschädigung der Sache in diesen Kreis zog. Dieser Standpunkt zeigt sich übrigens schon auch aus der in der Weise eines Lehrers vorgegebenen Beweisgründung des Gaius (D. 4.9.5.1).

Es geht — im Gegensatz zum Standpunkt von *Cannata* — klar hervor, daß die custodia-Haftung bei den einzelnen Verträgen eine genau solche ist, wie im Falle des receptum. Schon Labeo legt ein Gleichheitszeichen zwischen die Haftung bei dem receptum des Gastwirtes und dem der Wäscherei. Es folgt offensichtlich heraus, daß es nicht zwei Arten der Aufbewahrungshaftungen gab. (Der Standpunkt des Mack Cormack ist aber im Gegensatz damit.)

Gemäß unseres Standpunktes war die custodia-Haftung der klassischen Periode eine objektive Haftung (selbst wenn die bewegten), da es bei der Beurteilung des Falles nicht untersucht wurde, ob der Aufbewahrer bei der Aufbewahrung die übliche Fürsorge ausgeübt hatte, sondern nur ob er die übernommene Sache zurückgegeben hatte. Die custodia-Haftung hat also dem Wesen nach nur eine objektive Feststehung für den Diebstahl und Sachbeschädigung. Es kann aus den Fällen von Gaius und Ulpian (D. 19.2.40. — D. 16.3.1.35. — D. 13.7.13.1) festgestellt werden, daß die Schuldner die Belohnung nicht für die Aufbewahrung der Sache eines anderen bekommen, sondern für die Erfüllung des Vertrages. So ist die custodia-Haftung keine aktive Tätigkeit sondern das Maß, der Grad der Verantwortung.

In der Verhandlung wurden ein grosser Teil der mit der custodia-Haftung verbundenen litterarischen Standpunkte und auch die Widerlegung der Ansichten einiger Verfasser ausführlich vorgeführt.